

२. चिव चिव चिमण्या...

विजय तेंडुलकर (१९२८-२००८) : प्रसिद्ध नाटककार, पटकथाकार, चतुरस्र लेखक व संपादक. कथा, एकांकिका, ललितनिबंध, कादंबरी, नाटक इत्यादी विविध वाङ्मय प्रकारांत विपुल लेखन. त्यांची 'माणूस नावाचे बेट', 'शांतता! कोर्ट चालू आहे', 'अशी पाखरे येती', 'सखाराम बाईंडर', 'घाशीराम कोतवाल' इत्यादी नाटके; 'कोवळी उन्हे', 'रातराणी', 'फुगे साबणाचे', 'हे सर्व कोठून येते' हे ललितलेखन; 'काचपात्रे', 'द्वंद्व', 'गाणे', 'फुलपाखरू' इत्यादी कथासंग्रह; 'दिवाकरांच्या नाट्यछटा', 'समाजवेध' इत्यादी महत्त्वपूर्ण संपादने अशी पुस्तके प्रसिद्ध आहेत.

छोट्या मैत्रीणीचे शाळेतील नाटक बघण्याच्या निमित्ताने लेखक मुलांचा आग्रह, अल्लडपणा, खोडकरपणा, निरागसता आणि उत्साह यांना अतिशय समंजसपणाने प्रतिसाद देतात. मात्र त्याचवेळी आपले बालपण हरवल्याची खंत त्यांना कशी वाटत राहते, याचे वर्णन प्रस्तुत पाठात आले आहे. प्रस्तुत पाठ हा 'वाचू आनंदे बालगट-२' या संपादित पुस्तकातून घेतला आहे.

आमची छोटी मैत्रीण परवा भल्या सकाळीच बेल मारून घरात घुसली. म्हणाली, काका काका, जमाडी जम्मत! ओळखा! पुढून पहिले अक्षर 'ना' आहे. नाहीतर नकोच. नुसतेच 'न' आहे आणि मागून दुसरे 'ट' आहे. फुली! मागून दुसरेसुद्धा नको. पहिलेच. मागून पहिले-ऊं-क आहे.

भल्या सकाळची वेळ तिची कोडी सोडवण्यात घालवण्याची इच्छा नसल्याने मी शरणचिट्ठी दिली, नाही बोवा ओळखता येत!

ती टाळी पिटून म्हणाली, हात्तिच्या! किती इज्जी! नाटक! नाटक! आज आमच्या शाळेचे नाटक आहे! तुम्ही बघायला याल? मी आमच्या बाईंना सांगून ठेवीन. मम्मीला वेळ नाही. पप्पा म्हणतात, 'लहान पोरांची कसली नाटकं बघायची!' पण काका आमच्या शाळेचे नाटक अश्रूंची फुले पेक्षा शप्पत टॉप होते! मी पण त्यात बेबीचे काम करते! तुम्ही याच! एवढ्या आमच्या छबूताई बाई, 'यात्त काय' आणखी 'त्यात्त काय' करणाऱ्या, त्यांनासुद्धा आमचे नाटक आवडले! माझा तर त्यांनी गालगुच्चा घेतला. याल?

त्या चिमुरडीला नाही म्हणण्याची शहामत माझ्यापाशी नाहीच. मी कबूल केले आणि परवा गुरुवारी संध्याकाळी मुंबईतल्या साहित्य संघमंदिरात आमच्या मैत्रीणीच्या शाळेचे टॉप नाटक बघायला सगळ्या व्यापातून सवड काढून पोचलो. आंतरशालेय नाट्यस्पर्धेची ती अंतिम फेरी का काही तरी होती. एकूण चार छोटी नाटके व्हायची

असल्याचे बाहेरच्या बोर्डावर नमूद होते. त्यातले एक आमच्या मैत्रीणीचे होते. आमची मैत्रीण तिकिटाचा कपटा हातात गच्च धरून तिच्याच वयाच्या गर्दीत कुठेतरी माझी वाट पाहत उभी होती. मला पाहून ती धावतच पुढे आली. "काय हे काका!" ती माझ्यावर डाफरली, "किती लेट केलात!" मी सवयीने केले, "सॉरी." पण तेही ऐकायला तिला सवड नव्हती. चुट चुट चपला वाजवत पळतच ती संघमंदिराच्या रंगपटाच्या दिशेने अदृश्य झाली.

भोवतालच्या छोट्या प्रेक्षकांतच मग थोडा वेळ मी त्या गावचा नसल्यासारखा उभा राहिलो. मग दुसरी तिसरी कुठली तरी घंटा होताच चिमुरड्या हातांनी लटकला जात प्रेक्षागृहात पोचलो. या इटुकल्या पिटुकल्या प्रेक्षकवर्गाची बडदास्त जेमतेम पंधरा वीस मिनिटेच राखून हैराण झालेल्या द्वारपालाने मला एका खुर्चीत कोंबले. भोवती, पुढे-मागे या आणि त्या हाताला-सगळी छोटी फौजच भरली होती. एकमेकांच्या कळा काढत होती. एकमेकांना चिमकुटे घेत होती. एकमेकांच्या शाळेचे उणे दुणे काढत होती. नाटकांची स्पर्धा प्रेक्षागृहातच नाटकाआधी उताला आली होती! कुणाचा तरी रेशमी मुठीचा गुच्चा नेम चुकून माझ्या पाठीत बसला. आणखी कुणी माझ्या मांडीवरून ओळकंभूनच माझ्या पलीकडच्या डोक्यावर एक सॉलिड टप्पू ठेवून दिला. मग ती बिचारी रडू लागली. तिला उगी करण्याच्या प्रयत्नात बरीच गर्दी खुर्च्या सोडून तिथे जमली आणि मग त्यांच्या 'बाई'कुठूनशा डोळे वटारून आल्या तशी "कोकिळाबाई आल्या" म्हणत हां हां म्हणता सगळ्या

आपापली खुर्ची धरून बसल्या. जणू आपण या गावच्याच नाहीत! बाईचे खरे नाव वेगळेच असल्याचे कळले. “कहार-कहार माजवला या माकडांनी” असे त्या भयंकर घरगुती उद्वेगाने वारंवार म्हणत होत्या. बाहेर हाकलीन, घरी पाठवीन, धपाटे मिळतील, असल्या धमक्यादेखील देत होत्या. “खबरदार कुणी जागचे पुन्हा हालेल तर” असे दरडावून त्या लांब पलीकडल्या त्यांच्या खुर्चीकडे गेल्या आणि बहुधा आडव्या-उभ्या टाक्यांच्या एखाद्या भरतकामाच्या डिझाईनची चर्चा शेजारच्या बाईशी पुढे चालू करत बसल्या. लागलीच माझ्या पलीकडचीने माझ्या मांडीवर एक हात रोवून दुसऱ्या हाताने माझ्या अलीकडचीच्या डोक्यात एक भलताच फर्स्ट क्लास टप्पू ठेवून दिला. हा तिला थोड्याच वेळापूर्वी बसलेल्या टप्पूचा बदला होता. टप्पू बसलेलीने जीभ काढून दाखवली.

नाटकांबद्दल लिहावे तेवढे थोडेच. प्रेक्षागृहात काळोख झाल्यामुळेच दंग्याला तात्पुरता उतार पडला आणि कुठले तरी एक छोटे नाटक सुरू झाले. मोठ्या

माणसांच्या नाटकापेक्षा या नाटकाचा मामलाच वेगळा होता. इथे मोठ्या माणसांची नाही तर झाडाची, पोस्टाच्या पेटीची, इलेक्ट्रिकच्या खांबाची सोंगे घेतलेल्या छोट्या नटनटनींना रंगमंचावर नुसते पाहणेच खूप विलोभनीय होते. त्यांच्या चुका आणि गफलतीदेखील मनस्वी नाट्यमय होत्या. त्यात त्यांचे नाच आणि गाणी सुरू झाली, की जणू मूर्तिमंत काव्य रंगमंचावर अवतरे. इवल्याशा हातांनी आणि पायांनी चुकतमाकत चालणारे नृत्याचे एकेक आविर्भाव पाहताना आणि गोजिरवाण्या गळ्यांवाटे उमटणारे गाण्यांचे गोल गोल सूर ऐकताना नुसते हरवून जायला होत होते. नाटकात नाट्य कमीजास्त असले, तरी या चिमण्या कलावंतांत मात्र ओतप्रोत होते. आमच्या छोट्या मैत्रिणीने मधूनमधून जीभ बाहेर काढत आणि एरवीच्या सवयीनुसार उगीचच नाकाखालून मनगट फिरवत तिचे काम जरा घाईनेच पण चोख म्हटले. मधूनच ती रंगमंचावरच्या झगझगीत प्रकाशात डोळे किलकिले करून प्रेक्षागृहात मी कुठे बसलो आहे तेदेखील धीटपणे न्याहाळीत होती. हे मला कधीच जमले नसते.

नाटके संपल्यावर मी तिला हे सांगून टाकले तशी ती खूश झाली. तिच्या नाटक करणाऱ्या बाईशी तिने माझी अभिमानाने ‘काका’ अशी ओळख करून दिली. तिला सोबत म्हणून शाळेच्या बसमधूनच मला घरापर्यंत सोडण्यात आले. वाटेत त्या सगळ्या चिमुरड्या कसली कसली इंग्रजी, मराठी गाणी ओरडत होत्या. ‘सायोनारा’चे काहीतरी ठसक्यात मोठमोठ्यांदा म्हणत होत्या. ‘हिप हिप हुर्रे’चे केवढे तरी गजर करत होत्या. बस दणाणत होती. रस्त्यावरची माणसे वळून-वळून बघत होती. बसमधल्या हर्षभरित चिमण्या खिदळत होत्या. गात होत्या. चिवचिवत होत्या.

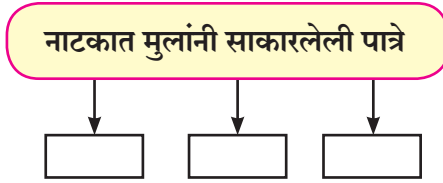
मी आणि त्या पोरींच्या बाई तेवढेच गप्प होतो. वाटत होते, की हे प्रौढपणाचे नको नको म्हणता अंगाला चिकटून बसलेले वाइट्ट, अगदी दुष्ट नाटक- हे एकदाच उचकटून फेकून देता आले असते तर केवढे छान झाले असते! केवढे मोकळे आणि हलके वाटले असते!

शब्दार्थ : शरणचिठ्ठी - शरणागती. शहामत - हिंमत. रंगपट - नाटकासाठी रंगरंगोटी व कपडे बदलण्याची खोली. हैराण होणे - त्रासून जाणे. कळ - खोडी. उताला येणे - (उत्साह) ओसंडून वाहणे. ओळकंबून - लोंबकळून. कहार माजवणे - अतिरेक करणे, प्रचंड गोंधळ करणे. उद्वेगाने - भयंकर रागाने. मामला - गोष्ट. ओतप्रोत - भरपूर.

स्वाध्याय

प्र. १. खालील आकृती पूर्ण करा.

प्र. २. खालील वाक्यांचा तुम्हांला कळलेला अर्थ लिहा.

- (अ) मी त्या गावचा नसल्यासारखा उभा राहिलो-
 (आ) नाटकांची स्पर्धा प्रेक्षागृहातच नाटकाआधी उताला आली होती-

प्र. ३. कारणे लिहा.

- (अ) छोट्या मैत्रिणीचे आई-बाबा तिचे नाटक बघायला गेले नाहीत, कारण.....
 (आ) दंग्याला तात्पुरता उतार पडला, कारण.....

प्र. ४. उत्तरे लिहा.

- (अ) छबूताईची बोलण्याची लकब-
 (आ) नाटक जिथे होणार ते ठिकाण-

प्र. ५. तुमच्या शब्दांत उत्तरे लिहा.

- (अ) 'नाटकात नाट्य कमीजास्त असले, तरी या चिमण्या कलावंतांत मात्र ओतप्रोत होते' हा लेखकाचा विचार तुमच्या शब्दांत स्पष्ट करा.
 (आ) प्रेक्षागृहात लेखकाला आलेले अनुभव तुमच्या शब्दांत लिहा.

प्र. ६. तुमच्या शाळेतील स्नेहसंमेलनाच्या प्रसंगी तुमच्या मित्रमैत्रिणींसमवेत तुम्ही घेतलेले अनुभव व आनंद तुमच्या शब्दांत सांगा.

खेळूया शब्दांशी.

- खालील शब्दसमूहांचा अर्थ समजून घेऊन एक एक वाक्य तयार करा.
 (अ) हैराण होणे-
 (आ) कहार माजवणे-

पत्रलेखन

पत्र हे आपल्या मनातले भाव/विचार दुसऱ्यापर्यंत लिखित स्वरूपात पोहोचवायचे उत्तम साधन आहे. पत्रलेखनाच्या विषयानुसार पत्राचे दोन प्रमुख प्रकार पडतात.

(१) औपचारिक पत्र

(२) अनौपचारिक पत्र

यापूर्वीच्या इयत्तांमध्ये तुम्हांला अनौपचारिक या पत्र प्रकारांची ओळख झालेली आहे. आता आपण औपचारिक या पत्रप्रकाराची ओळख करून घेणार आहोत.

लक्षात घ्या- आजच्या तंत्रज्ञान युगात फोनचा वापर वाढल्यामुळे पत्र लिहिणे कमी झाले आहे. तरीही आपल्याला अर्ज करणे, मागणी करणे, विनंती करणे अशा काही कारणांसाठी पत्र लिहिणे आवश्यक असते व पत्रलेखन कौशल्य प्राप्त होण्यासाठी या इयत्तेत तुम्हांला औपचारिक पत्रलेखनाचा अभ्यास करायचा आहे. आता आपण औपचारिक पत्रलेखनाचे स्वरूप समजून घेऊया.

- **औपचारिक पत्रलेखनासाठी आवश्यक गोष्टी :**

(१) ज्यांना पत्र लिहायचे आहे त्यांच्या पदाचा शिष्टाचारपूर्वक उल्लेख करावा.

(२) भाषा सरळ, सुगम, सुस्पष्ट व विषयानुरूप असावी.

(३) पत्रात केवळ मुख्य विषयाबाबतच लिहावे.

(४) ज्यांना पत्र पाठवायचे आहे त्यांचे पद, वय, योग्यता, शिक्षण इत्यादी सर्व गोष्टी लक्षात घेऊन योग्य भाषेचा वापर करावा.

(५) पत्राची भाषा लेखननियमानुसार असावी.

- **औपचारिक पत्र लिहिण्यासाठी खाली दिलेल्या प्रारूपाचा अभ्यास करा.**

औपचारिक पत्र प्रारूप

प्रति,

माननीय.....,

(योग्य त्या मान व पदासह ज्यांना पत्र पाठवायचे आहे त्यांचे नाव, हुद्दा व पत्ता)

विषय : (पत्राचे कारण)

महोदय,

विषयानुसार मजकूर

पत्र पाठवणाऱ्याचा पत्ता

दिनांक :

आपला विश्वासू,
पत्र पाठवणाऱ्याची सही
व नाव

तिकीट

प्रति,

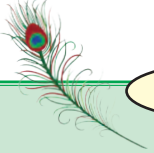
प्रेषक,

(प्रति – ज्याला पत्र पाठवायचे ती व्यक्ती,
 प्रेषक – पत्र पाठवणारी व्यक्ती.)

कृती – वरील प्रारूपाचा अभ्यास करून खालील विषयावर पत्रलेखन करा.

तुमच्या शाळेमध्ये उन्हाळी सुट्टीत 'हस्ताक्षर सुंदर करूया!' हे १० दिवसांचे शिबिर आयोजित केले आहे. त्यात तुम्हांला सहभागी करून घेण्याची विनंती करणारे पत्र वर्गशिक्षकांना लिहा.

टीप : औपचारिक व अनौपचारिक दोन्ही प्रकारची पत्रे आज तंत्रज्ञानाच्या साहाय्याने म्हणजे ईमेलद्वारा पाठवली जातात. ईमेल पाठवण्याचे पत्राचे प्रारूप व तंत्र जाणून घेण्याचा प्रयत्न करा.

भाषासौंदर्य

● आलंकारिक शब्दांची रचना करून भाषेचे सौंदर्य वाढवता येते. आपले विचार अधिक परिणामकारक, अधिक आकर्षक होण्यासाठी आलंकारिक शब्दांचा उपयोग केला जातो. खाली काही आलंकारिक शब्द दिलेले आहेत. त्यांचा अभ्यास करा व लेखनात उपयोग करा. या शब्दांप्रमाणे इतर काही आलंकारिक शब्दांची यादी तयार करा.

- गळ्यातला ताईत – अत्यंत प्रिय व्यक्ती
- बाळकडू – लहानपणीचे संस्कार
- काथ्याकूट – निष्फळ चर्चा
- अष्टपैलू – अनेक बाबींमध्ये कुशल असलेला
- अळवावरचे पाणी – अल्प काळ टिकणारे
- अजातशत्रू – ज्याला कोणी शत्रू नाही असा
- झाकले माणिक – गुणांचे प्रदर्शन न करणारा गुणी मनुष्य
- इतिश्री – शेवट
- अक्षरशत्रू – निरक्षर, अशिक्षित

